

украинском языке давнопрошедшее время в проявлениях подобного рода является зависимым от значения модального глагола.

Ключевые слова: плюсквамперфект, давнопрошедшее время, модальность, модальный глагол, конъюнктив.

Andriiv O.B. The pluperfect of the modal verbs: comparative typological aspect (in German and Ukrainian).

Summary

The article deals with the problem of synthesis of the pluperfect forms in German and Ukrainian languages and the modal verbs which are used to present the semantics of modality. The goal is to analyze the pluperfect forms in both languages for the expression of their modal value together with semantic specificity of modal verbs. The goal determines the solution of the following tasks:

- Distinguishing and analyzing the clauses with the pluperfect forms of the modal verbs (in German and Ukrainian);

- Ascertainment of the differences of the compared languages in the analyzed structures.

The subject of the study is the modal statements in which the pluperfect forms, expressed by the modal verbs build the predicative centre.

The object of research is the literary texts in German and Ukrainian.

Research verifies that the pluperfect conjunctive in German additionally indicates modal semantics in the sentences with the modal verbs. The pluperfect in the constructions of this kind in Ukrainian depends on the meaning of the modal verb. Thus the difference between languages in the analyzed clauses is essential: correlation between pluperfect conjunctive and modal verb presents the modality fully and doesn't reproduce a single lexical meaning of the modal verb in the form of pluperfect that is typical for the pluperfect in Ukrainian. The further research seems to be perspective with the addition of the other typologically unrelated languages.

Key words: pluperfect, modality, modal verb, conjunctive.

УДК 811.112.2'42

Артеменко Ю. О.,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри перекладу
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського
E-mail: yulia.artemenko@gmail.com

МОВЛЕННЄВІ АКТИ КОНТАКТИВИ В АНГЛОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Пропонована стаття присвячена аналізу реалізації контактивів в англomовному діалогічному дискурсі. Запропоновано визначення мовленнєвих актів цього типу, встановлено умови їх успішності й окреслено основні підтипи. Ця студія декларує існування контактивів як окремого іллокутивного типу мовленнєвих актів, які, на відміну від решти, не мають прямої реалізації в дискурсі.

Ключові слова: англomовний діалогічний дискурс, контактив, мовленнєвий акт, іллокутивний тип, умови успішної реалізації.

Принцип антропоцентризму, що нині панує над рештою наукових принципів, зумовлює інтеграцію комунікативно-функціонального та когнітивного векторів лінгвістичного аналізу. Їх поєднання є аксіоматичним для сучасних студій дискурсу, під яким розуміють когнітивно-комунікативну діяльність, що становить собою сукупність процесу та результату і містить екстралінгвальний та власне лінгвальний аспекти [15, с. 38]. У такому трактуванні дискурс постає як інтегральний феномен із трьома обов'язковими компонентами: комунікантами, дискурсивним контекстом і текстом, при цьому перші розуміються як індивіди, котрі вступають до комунікації з певними знаннями, думками, установками, метою.

Актуальність цієї студії визначається інтересом лінгвістики до когнітивно-комунікативного ракурсу дослідження дискурсу, що спирається на діяльнісно орієнтовану прагматику. Її об'єктом є мовленнєві акти (далі – МА) контактиви, які неодноразово потрапляли до фокусу уваги дослідників

[3; 6; 8; 19; 13; 14]. У межах нашої студії вони аналізуються на предмет особливостей їх реалізації у діалогічному розмовному дискурсі, який охоплює спілкування американським варіантом англійської мови. Корпус вибірки сформовано із фрагментів скриптів телесеріалів і повнометражних кінострічок, які містять контактивні МА. **Метою** статті є виявлення відмінних особливостей реалізації контактивів, що передбачає виконання таких **завдань**: дати визначення контактивному іллокутивному типу МА, встановити основні підтипи контактивів, умови та способи їх реалізації.

Контактиви [13, с. 266] (метакомунікативи [14, с. 50], структиви [11, с. 42]), або комунікативні регулятиви [2, с. 160], – це фатичні МА, що обслуговують комунікативний процес. Це взаємодія поверхневого характеру, «стикання через мовлення» [5, с. 183] – спілкування заради спілкування з настановою на встановлення та регулювання мовленнєвих і соціальних стосунків співрозмовників [12, с. 19], підтримку контакту між ними на тому рівні, який є взаємоприйнятним на певному етапі спілкування.

Контактиви можна поділити на три основні групи: МА встановлення контакту, за допомогою яких адресант вмикає / перемикає увагу адресата на мовленнєвий контакт (привітання, *small talk*); МА контактопродлонгації, які підтримують увагу адресата на необхідному адресанту рівні у період протікання мовленнєвого контакту (заповнення пауз, перевірка роботи каналу зв'язку тощо); МА розімкнення мовленнєвого контакту (висловлення, за якими слідує завершення комунікації, прощання) [8, с. 52; 14, с. 50].

Часто супутниками контактивів є ритуалізовані невербальні засоби комунікації – рукостискання, відповідні постави, жести й погляди, посмішка тощо. Унікальність фатичної комунікації полягає в тому, що «вона є вербалізацією того, що можна передати невербально: посмішка й кивок є еквівалентами словесного привітання, міміка жалкування не менш успішно передає вибачення, ніж відповідна фраза, яка, до речі, не сприймається як вибачення без невербальної частини цієї мовленнєвої дії» [4, с. 41].

За Дж. Л. Остіном, формули привітання і прощання є перформативами і належать до класу бехабітивів [7, с. 126]. Дж. Р. Серль визначає їх як експресиви, чия іллокутивна мета полягає у вираженні психологічного стану мовця, заданого умовою ширості щодо стану речей, відображеного у пропозиції [10, с. 183]. Деякі сучасні мовознавці об'єднують контактиви та експресиви в один клас – визначають «фатичні метакомунікативи» як «прагматикалізований підклас експресивів», які теж призначені виражати позитивні емоційні стани, але ця призначеність «часто нейтралізується їх стандартним характером через їх покликання регулювати соціальну взаємодію» [6, с. 77–78].

Ми пристаємо на точку зору Л. Р. Безуглої, яка стверджує, що у контактивів, як і, наприклад, у декларативів (див. також [16, с. 996]), відсутня умова ширості, оскільки пропозиційна установка для їх реалізації є можливою, але не важливою. Вирішальну роль відіграє ситуація комунікації, а не той факт, що насправді, промовляючи *Good afternoon!*, мовець не вважає день добрим – він усе одно вітається [1, с. 105–106]. Він може бути як доброзичливо налаштований до адресата, так і використовувати контактив у геть формальний спосіб лише тому, що того вимагають правила етикету. Наголосимо, що для реалізації експресивів щира емотивна пропозиційна установка адресанта є визначальним чинником. На цій підставі ми розмежуємо експресиви та контактиви як такі, що формують окремі класи МА.

Контактиви є малоінформативними МА, але стверджувати, що вони не містять інформації взагалі, було б невірним. Їх головним посилом є намір адресанта (не) контактувати з адресатом, який він доносить до останнього за допомогою відповідного добору вербальних та невербальних засобів.

Контактиви, націлені на встановлення та завершення мовленнєвого контакту комунікантів, як правило, базуються на відносно усталеному для окремо взятих історичної епохи та соціуму доборі лексичних засобів вираження. Це квазі-речення, які не містять повідомлення і не мають суб'єктно-предикатної основи. Це або речення-вокативи, або речення, які складаються з вигуків, або ж близькі до попередніх двох типів за принципом незмінності формулоподібні речення метакомунікативного призначення, що слугують встановленню або розімкненню мовленнєвого контакту [9, с. 174]. Ми

визначаємо їх як спеціалізовані засоби вербалізації контактивів, як у наступному дискурсивному фрагменті. Швейцар вітає одного з мешканців будинку:

Michael: *Mr. Keane* –

Wills: *Good night, Michael.*

Michael: *You've got a visitor (Autumn in New York).*

Контактиви, що слугують меті контактопродовження, не мають усталеної форми. У ролі таких фатичних засобів можуть функціонувати певні стереотипізовані конструкції (наприклад, квазі-речення зі структурою сегментованого питання [14, с. 113]). Контактив із наступного дискурсивного фрагмента виконує функцію перевірки роботи каналу зв'язку, але, реалізуючи його, мовець має додаткову мету – виграти час на обдумування попередньої транзакції співрозмовника. Контекст цього фрагмента можна описати в такий спосіб: Елві ніяк не зловить лобстера у себе на кухні. Дівчина, з якою він на побаченні, не розуміє, з чого такий галас. Елві говорить, що так гостро реагує, тому що сам не свій з тих пір, як покинув палити. Його наступні ходи засвідчують, що він глузує над дівчиною, але вона розуміє це не одразу і, зрештою, використовує контактив *You stopped smoking sixteen years ago, is that what you said?*, щоб перевірити, чи правильно сприйняла повідомлення, і виграти невеликий тайм-аут на обдумування дивної поведінки співрозмовника:

Girl date: (smoking) *What are you making such a big deal about? They're only lobsters. Look, you're a grown man, you know how to pick up a lobster.*

Alvy: *I'm not myself since I stopped smoking.*

Girl date: *Oh, when'd you quit smoking?*

Alvy: *Sixteen years ago.*

Girl date: (puzzled) *Whatta you mean?*

Alvy: (mocking) *Mean?*

Girl date: *You stopped smoking sixteen years ago, is that what you said? Oh, I-I don't understand. Are you joking, or what? (Annie Hall).*

Наші спостереження дають підстави пристати на точку зору тих дослідників, які вважають, що контактиви не мають прямої реалізації у дискурсі [3, с. 313; 6, с. 77]. Це єдиний клас МА, який не має певної синтаксичної структури, закріпленої за ним конвенційно. Натомість вони відповідають визначенню непрямих МА, індириктність яких проявляється на пропозиційному рівні. Показовим у цьому плані є весь останній хід мовця Емілі з наступного дискурсивного фрагмента. Емілі та Річард снідають за ранковими газетами. Дружина розповідає чоловіку про плани на день, але помічає, що він не слухає. Аби підтвердити здогадку, вона вдається до хитрощів і вигадує історію – фальсифікує пропозицію про те, як після хімчистки планує втекти разом із гольф-інструктором. Емілі ставить Річарду контрольне запитання про обід, із пошуками якого той мусить із вищевказаних причин впоратися сьогодні самотужки. Отримавши позитивну відповідь чоловіка, вона пересвідчується, що канал зв'язку не працює:

Emily: *I have a lunch with Sunny Kingsman today. And then I have to stop by the club at four. Some of the girls are having an impromptu birthday cocktail with Melly Rutkers. Though the last thing Melly needs is another excuse for a midday cocktail. (Richard continues to read silently) I can stop by the cleaners on my way home if you want to have something pressed for your trip this weekend.*

Richard: *Uh-huh.*

Emily: (realizing he's not listening) *And then after the cleaners I thought I'd run off with Marshall, the golf instructor at the club. Do you think you could manage to get your own dinner tonight?*

Richard: *That'll be fine, Emily. (She rolls her eyes) (Gilmore Girls, s. 5, ep. 22).*

Супутня фатична іллокуція може супроводжувати інші типи МА. Її маркерами можуть виступати як вербальні (вокативи, вигуки на зразок *listen, hey, ha* тощо), так і невербальні засоби. У наступному дискурсивному фрагменті мовець (Трікс) реалізує складний МА із супутньою фатичною іллокуцією, визначити яку як ключову не дає його перлокутивна мета, зокрема отримання інформації про адресата. Щоб привернути до себе увагу та увімкнути канал зв'язку, мовець використовує

прислівник *so* та елемент адресації (відповідний вокатив) на початку висловлення. Адресат вербально підтверджує правильність інформації, яку має про нього адресант, у непрямий спосіб – додає до неї нові подробиці:

Trix: So Lorelai, since I've seen you last, you've grown up, gotten pregnant out of wedlock, raised a child and still haven't bothered to get married. Have I left anything out?

Lorelai: Well sometime in between growing up and getting pregnant, I got my ears pierced (Gilmore Girls, s. 1, ep. 18).

Таким чином, ми кваліфікуємо контактиви як окремий клас МА, покликаних регулювати комунікативний процес і соціальні стосунки співрозмовників. Вони поділяються на МА встановлення контакту, контактопродовження та розімкнення мовленнєвого контакту. Контактиви не мають прямої реалізації у дискурсі.

До перспектив дослідження відносимо з'ясування стратегічного потенціалу контактивів у англійському діалогічному дискурсі, а також вивчення їх ролі у функціонуванні дискурсів різноманітних типів, зокрема у діахронічному та контрастивному аспектах.

Список використаної літератури

1. Безугла Л. Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : монографія / Л. Р. Безугла. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. – 332 с.
2. Борисова И. Н. Русский разговорный диалог: структура и динамика / И. Н. Борисова. – М. : Книжный дом «Либроком», 2009. – 320 с.
3. Дементьев В. В. Основы теории непрямої коммуникации : дис. ... докт. филол. наук: 10.02.19 – теория языка / В. В. Дементьев. – Саратов, 2001. – 425 с.
4. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 474 с.
5. Ключев Е. В. Речевая коммуникация: успешность речевого взаимодействия : учеб. пособие / Е. В. Ключев. – М. : Рипол Классик, 2002. – 320 с.
6. Матюхина Ю. В. Развитие системы фатической метакоммуникации в английском дискурсе XVI–XX вв. : дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 – герм. языки / Ю. В. Матюхина. – Х., 2004. – 226 с.
7. Остин Дж. Л. Слово как действие / Дж. Л. Остин // Новое в зарубежной лингвистике. – 1986. – Вып. 17. – С. 22–129.
8. Почепцов Г. Г. Фатическая метакоммуникация / Г. Г. Почепцов // Семантика и прагматика синтаксических единств. – Калинин : Изд-во Калинин. ун-та, 1981. – С. 52–59.
9. Почепцов Г. Г. Предложение / И. П. Иванова, В. В. Бурлакова, Г. Г. Почепцов // Теоретическая грамматика современного английского языка : учебник. – М. : Высшая школа, 1981. – С. 161–281.
10. Серль Дж. Р. Классификация иллокутивных актов / Дж. Р. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. 17 – С. 170–194.
11. Сухих С. А. Личность в коммуникативном процессе / С. А. Сухих. – Краснодар : Изд-во ин-та менеджмента, 2004. – 155 с.
12. Формановская Н. И. Речевое взаимодействие: коммуникация и прагматика / Н. И. Формановская. – М. : Издательство ИКФР, 2007. – 480 с.
13. Формановская Н. И. Речевое общение: коммуникативно-прагматический подход / Н. И. Формановская. – М. : Русский язык, 2002. – 216 с.
14. Шевченко И. С. Историческая динамика прагматики предложения. Английское вопросительное предложение 16-20 вв. : монография / И. С. Шевченко. – Х. : Константа, 1998. – 168 с.
15. Шевченко И. С. Дискурс как мыслекоммуникативное образование / И. С. Шевченко, Е. И. Морозова // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. – 2003. – Вип. 586. – С. 33–38.
16. Proost K. Speech act verbs / K. Proost // Concise Encyclopedia of Pragmatics. – Second edition. – Oxford : Elsevier, 2009. – P. 995–1000.

Артеменко Ю. А. Речевые акты контактивы в англоязычном диалогическом дискурсе.

Аннотация

Предлагаемая статья посвящена анализу реализации контактивов в англоязычном диалогическом дискурсе. Предложено определение речевых актов этого типа, установлены условия их успешности и описаны основные подтипы. Данное исследование декларирует существование контактивов как отдельного иллокутивного типа речевых актов, которые, в отличие от всех остальных, не имеют прямой реализации в дискурсе.

Ключевые слова: англоязычный диалогический дискурс, контактив, речевой акт, иллокутивный тип, условия успешной реализации.

Artemenko Y. O. Contactive speech acts in the English language dialogical discourse.

Summary

The object of the study are contactives – phatic speech acts in the English language dialogical discourse. The background of the research is determined by the interest of modern linguistics to the study of discourse from communicative and cognitive angle basing on action-oriented pragmatics.

The main aim of the paper is to elicit the distinctive characteristics of contactives functioning in the English language dialogical discourse, which implies the performance of the following tasks: to define the contactive speech acts, to establish their subtypes, felicity conditions, and the way they are performed in the English language dialogical discourse.

The factual analysis shows that contactives are the separate class of speech acts, aimed at maintaining the process of communication and social interaction between communicants. It was established that contactives does not have any direct performance in discourse. They can be divided into three groups: speech acts of getting into a speech contact, speech acts of prolonging a speech contact, and speech acts of breaking a speech contact.

The analysis of contactives should be continued, as we consider the determination of their strategic potential in the English language dialogical discourse, and the observation of their performance in other types of discourse, from both diachronic and contrasting aspects, to be the main prospects of the study.

Key words: *English language dialogical discourse, contactive, speech act, illocutionary type, felicity conditions.*

УДК: 81'373.232.1(477.43)''16/20''(043.3)

Афадєєва Я. М. ,
аспірант кафедри української філології
Хмельницького національного університету
E-mail: aminka-1@ukr.net

СУФІКСАЦІЯ ЯК СПОСІБ ТВОРЕННЯ ПРІЗВИЩ МЕШКАНЦІВ ВІНЬКОВЕЦЬКОГО РАЙОНУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Стаття присвячена дослідженню українських прізвищ Віньковецького району (південно-східна Хмельниччина), оформлених патронічними і поліфункціональними формантами. Основну увагу звернено на словотвірний аналіз суфіксальних дериватів, який поєднується із з'ясуванням семантики твірних основ та мотивації. Також схарактеризовано продуктивність різних суфіксальних моделей прізвищ регіону.

Ключові слова: *антропонім, прізвище, словотвір, суфікс, продуктивність.*

Прізвища – «наймолодший» в антропонімії клас найменувань, який пройшов довгий шлях історичного розвитку. Їхній неповторний фонетичний лад, різноманітність словотвірних моделей, співвіднесеність із реальною дійсністю становлять неабияку цінність для дослідників рідної мови. До питання опису способів прізвищотворення неодноразово зверталися Ю. І. Блажчук, Б. Б. Близнюк, Н. Ю. Булава, Г. Є. Бучко, Л. О. Кравченко, С. Є. Панцьо, С. Е. Панчук, Ю. К. Редько, П. П. Чучка та ін.

Прізвища мешканців Віньковецького району Хмельницької області ще не були предметом ономастичного вивчення, що й зумовлює **актуальність** обраної теми.

Безпосередньо **об'єктом** нашого дослідження є словотвір сучасних прізвищ, утворених суфіксальним способом.

Дериватологи по-різному трактують словотвірний спектр українського антропонімікону. Зокрема, П. П. Чучка виокремлює три способи творення прізвищ: морфологічний, семантичний та синтаксичний. Перший полягає у виникненні антропонімів за допомогою нових прізвищевих формантів, другий зводиться до трансонімізації апелятивів, індивідуальних прізвиць та особових імен без будь-яких додаткових експліцитних засобів словотворення [9, с. 25]. Лексико-синтаксичний спосіб – це утворення нових прізвищ шляхом об'єднання в одному слові двох чи більше лексичних одиниць. При цьому П. П. Чучка зазначає, що всі прізвища утворилися семантичним способом із індивідуальних чи родинних прізвиць [10, с. 415].

Із 2700 проаналізованих нами прізвищ мешканців Віньковецького району зафіксовано 1620 (60 %) лексико-семантичних утворень та 1080 (40 %) морфологічних.